

SELVET SELV

Simo Køppe

Med baggrund i en beskrivelse af selvbegrebet og antagelser om forholdet mellem empiri og teori gennemgås fem forskellige eksemplariske empiriske tilgange til spørgsmålet om den meget tidlige grundlæggelse af selvet/psyken – Meltzohff, Trevarthen, Stern og Beebe, Gergely, Rochat. Grænserne mellem empiri og teori/fortolkning diskuteres løbende.

Er selvet medfødt eller ej? Det er et spørgsmål, der hverken kan svares entydigt ja eller nej til, idet der indgår to upræcist definerede størrelser – selvet og medfødt. Der er næppe nogen, der vil hævde, at selvet er medfødt, hvis der hermed forstås det modne og fuldt udfoldede selv med alle de funktioner og egenskaber, som kendetegner det. Der er til gengæld, specielt før i tiden, en del, der mener, at selvet ikke er medfødt i nogen definerbar forstand. Men når det kommer til stykket, hvad er så egentlig baggrunden for at hævde det ene eller det andet? For at nærme sig en besvarelse af dette spørgsmål er det hensigten i det følgende at se lidt nærmere på nogle af den nyere strømning af empirisk funderede udviklingspsykologier, der fremhæver, at væsentlige egenskaber ved selvet er medfødt. Det er endvidere hensigten at vurdere den empiriske basis herfor.

(1) Hvad er selvet?

Det er legitimt at hævde, at der findes to primære definitioner af selvet (jf. Bertelsen m.fl. 2002, Køppe 2007a). Enten defineres det i sidste ende som et *interaktionsprodukt*, eller også defineres det i sidste ende som et *refleksivt midtpunkt* i tilknytning til bevidstheden. Man kan betragte disse to definitioner som yderpunkter med en række variationer imellem. Det vigtige er i første omgang, at det ikke er muligt at lade den ene grundposition overtage den anden – mens de til gengæld godt, i hvert fald principielt kan udgøre to forskellige egenskaber ved selvet. De er således ikke eksklusive (udelukker hinanden), men kan supplere hinanden i forskellig styrke. Der er således tre principielt forskellige definitioner. Selvet er udelukkende et interaktions-

produkt, selvet er udelukkende et reflekterende midtpunkt, eller selvet er et interaktionsprodukt med en reflekterende kerne.

Denne skelnen mellem to grundpositioner er baseret på en anden skelnen, nemlig mellem selvet som funktion og selvet som instans. Mange af de fænomenologiske bestemmelser af selvet er knyttet til funktioner såsom selvrefleksionen, selvbevidstheden og præ-refleksiviteten (Zahavi 2005). Der er tale om egenskaber ved selvet eller subjektet, som har en omfattende historisk baggrund, og som er anvendt som karakteristika i århundreder. Der er således næppe tvivl om, at der er tale om reelle egenskaber, men de må som funktioner udgå fra noget andet end sig selv. Hvad er det, der reflekterer sig selv eller er bevidst om sig selv – og hvad er genstand for disse funktioners indhold. Her følger der sig et selv som instans til som baggrund for funktioner, som det funktionerne udgår fra. Der er mange konkrete bud på, hvad der er det bærende element for selvet som instans – repræsenterede selvobjekter (hos Kohut f.eks. 1977), selvrepræsentationer (Mahler m.fl. 1975), et kropselv baseret på skemaer og billeder (Brøsted 2004). Endvidere er selvet som entitet gerne beskrevet som bygget op omkring et opmærksomhedscentrum, et agency, en kernebevidsthed. En af de egenskaber ved selvet, som både den interaktionistiske vinkel og teorierne, der tager udgangspunkt i selvet som reflektivt midtpunkt, er enige om, er intersubjektiviteten. De er enige om, at intersubjektiviteten er et afgørende element ved selvet og dets konstituering, men er uenige om, hvordan den opstår og etableres.

De forskellige tilgange til selvet, som er antydnet her, kunne opnå en relativt stor grad af overensstemmelse, hvis man antager, at selvet i sin udbyggede form er baseret på en kerne – agency, opmærksomhed, oplevelsescentrum – en række forestillings- og repræsentationszoner, der gengiver diverse former for repræsentationer af selvet, dækkende et vidt spektrum udbredende sig fra de elementære kropsskemaer og -billeder, til de samfundsmæssigt bestemte idealdannelser (psykoanalysens overjeg, Meads generaliseret anden (Mead 1934) samt en række funktioner baseret på variationer af refleksiviteten og med intersubjektiviteten som en fundamental og konstituerende relation. En af de ting, der dog mangler i denne »konsensusmodel«, er det ubevidste – i denne sammenhæng blot forstået som en del af psyken, der er aktiv, og som ligger uden for bevidsthedens umiddelbare rækkevidde. Problemet er nemlig, at selvet i nyere tid stort set er identisk med hele psyken, forstået på den måde at der ikke ligger noget psykologisk nævneværdigt uden for selvet.

(2) Empiri

Den empiri, som har været og er baggrund for antagelserne om selvets beskaffenhed og eventuelle tilstedeværelse ved fødslen, har ændret sig på flere måder igennem de sidste 30-40 år. I slutningen af 1800-tallet og gennem det meste af første halvdel af 1900-tallet var observation langt den hyppigste

empiriske kilde. Barnet blev observeret i sine såkaldte naturlige omgivelser, dvs. i den kontekst, som barnet definerer som verden befolket af de personer, som det kender og er fortrolige med. Observationerne blev ofte udført på en sådan måde, at forskeren befandt sig bag en one-way screen og altså skjult fra den observerede situation, for netop at bevare den maksimale grad af naturlighed. Det kontrollerede eksperiment, hvor situationen skrælles ned til registrering af ganske få variable, blev sjældent brugt over for børn, og jo sjældnere des yngre de er. En af de første, som anvender det mere systematisk, er Jean Piaget, som fra slutningen af 1920'erne indleder sine undersøgelser af barnets kognitive udvikling., mens andre førende udviklingspsykologer i perioden – f.eks. Vygotsky, Werner og Bühler – anvender det i noget mindre grad. Det er først omkring slutningen af 1970'erne, at der sker et skift i retning af eksperimentet til fordel for observationen. Nu er det selvsagt sådan, at der i dag stadig bruges observationer i stor stil, og at der også findes et utal af varianter og kombinationer, men der er næppe tvivl om, at den acceleration i den empiriske spædbarnsforskning, som er sket i de sidste 25 år, hovedsagelig er sket på baggrund af en eksperimentel empiri.

Det er definerende ved eksperimentet, at der sker en reduktion af de egenskaber, der undersøges i forhold til en mere kvalitativ betonet observation. Det er netop eksperimentets styrke, at der kan fokuseres på enkelte afgrænsede og operationelt definerede egenskaber, og at man ved en systematisk analyse kan betragte deres variation i relation til et lige så præcist afgrænset sæt af elementer. Selve optikken i eksperimentet gør, at det nødvendigvis må være »unaturligt«, at det reducerer verdens konkrete mangfoldighed til et mindre og overskueligt antal egenskaber.

Udviklingen af de audiovisuelle hjælpemidler har uden tvivl bidraget meget kraftigt til opprioritering af det kontrollerede eksperiment. Registrering er blevet lettere og langt mere håndterbart, og ikke mindst mulighederne for databehandling via computere har revolutioneret den empiriske forskning, og som helhed har de nye hjælpemidler gjort hele indsamlings-, registrerings- og databehandlingsdelen af den empiriske udforskning til noget fundamentalt andet end for blot 25 år siden. Mængden af viden, der er indsamlet på denne måde, er enorm, og der er næppe nogen, der i dag med sikkerhed ville kunne sige, at de har et grundigt overblik over, hvad der er opnået blot for aldersklassen 0-5 år.

Fælles for både observationen og den eksperimentelle empiri er deres afhængighed af teoretiske antagelser, der fungerer som baggrund for empirien. Ingen empiri kan eksistere uden teoretiske antagelser, og det er ofte i spændingsfeltet mellem de teoretiske antagelser og det empiriske resultat, at det mest interessante foregår. Ikke mindst temaet »psykens opståen og udvikling« er indlejret i en række af forestillinger og antagelser af forskellige teoretisk tilsnit og niveauer, og en del af dem er ikke altid ekspliciterede. Sandt at sige er det endog uhyre sjældent, at de er skitseret tilfredsstillende

– nogle tages for givet, andre for indlysende og andre igen forekommer simpelthen ikke at kunne ekspliciteres. Det bør understreges, af de nedenævnte fire temaer er væsensforskellige mht. empirisk underbygning. I en vurdering af en given empiri bør man imidlertid altid være opmærksom på, at den enkelte resultatfremlæggelse principielt altid indeholder (mere eller mindre explicit) følgende:

- (a) Antagelser om forholdet mellem det biologiske, det psykologiske og det samfundsmæssige (sociale) og de grundlæggende principper for udvikling. Herunder antagelsen af en række fysiologiske modningsprocesser af kroppen forstået som basis for udvikling af psykiske egenskaber. F.eks. den fysiologiske udvikling af sansorganerne. Ligesom i biologiske kontekster er der en udpræget tendens til teleologiske slutninger, hvilket tit er pseudoforklaringer.
- (b) Antagelsen af komplekse funktioner, der kan fungere som motorer eller katalysatorer for udviklingen. Det er ofte betegnelser for mekanismer: introjektion og projektion i psykoanalysen, imitation som udviklende spejlsfunktion, mentalisering, kontingensregistrering, simulering, affektregulering m.m.
- (c) Antagelsen af bestemte markante trin i udviklingen baseret på konstitueringen af en række færdigheder, overordnede egenskaber, instanser – intersubjektivitet, mentalisering, den generaliserede anden. Herunder antagelsen af et registreringslag i psyken – det, der opbevarer, nedfælder, er udgangspunkt for erindring osv. Repræsentationer, affekter, modeller, skemaer. Der er dels tale om strukturelle forhold som fastlåser processer i bestemte strukturer og forløb, dels om entitetsdannende elementer.
- (d) Endelig opereres der ofte med nogle udiskuterede antagelser af, hvornår dette og hint er direkte introspektivt tilgængelig for barnets bevidsthed m.m. Her skal man være virkelig varsom med ikke at tage for givet, at fordi man eksperimentelt kan fastslå tilstedeværelsen af en systematisk gentaget aktivitet, så vil denne automatisk være tilgængelig for barnets bevidsthed.

Det kan være hensigtsmæssigt at skelne mellem forskellige teoriniveauer, som forbinder den rene empiristiske data indsamling med den mere rationalistiske teorigenerering. Man kan således skelne mellem fire teorilag (jf. Køppe 2008b):

(1) *Definition af metode*. Metoder har indbyggede teoretiske antagelser, og det er ikke muligt at anvende en metode, uden den har baggrund i disse antagelser. Dette gælder ikke kun inden for områder med meget empirisk komplekse fænomener, det gælder også mere fundamentale antagelser inden for matematik, logik og statistik – som altså også har nogle implicite antagelser og forudsætninger. Metodelaget er det de fleste er enige i. Der er

næppe nogen videnskabelig disciplin, der ikke anvender statistisk og sandsynlighedsteoretiske metoder i en eller anden udstrækning – og det gælder også humanistiske discipliner. Endvidere er der inden for de sidste ca. 20 år sket en kraftig udbredelse af de kvalitative metoder, hvilket bl.a. har medført indsigt i, at metodevalget netop er et valg (jf. Helles og Køppe 2003).

(2) *Definition af empiri og dannelse af hypoteser.* På det andet lag er det, man oftest anser for at være teori, nemlig teorien om det specifikke videnskabelige genstandsområde. Psykologien som helhed er opdelt i et utal af sammenhængende teoriklumper om afgrænsede områder, defineret ved en specifik metode til indsamling af empiri fra og om den afgrænsede del af genstandsområdet. Dette sæt af metoder udgør den pågældende teoris værktøj til at indsamle empiri, men indebærer samtidig den selektion, som gør, at det kun er bestemte data, man inden for det afgrænsede område vil betragte som empiri. Selektionen udvælger på baggrund af det emne, man undersøger, og i kraft af den metode, man anvender – det er ens konfigurering af emnet, der ligger bag selektionen.

Teorien består imidlertid også af hypoteser om sammenhænge mellem egenskaber ved genstandsområdet. Man kan bestemme hypoteserne ud fra deres tætte eller fjernere forbindelse til empirien, og der vil altid være sådan, at nogle er tæt på empirien og afprøvelige via empirien, mens andre er abstrakte og mere problematiske at afprøve empirisk. Hvis man iflg. Popper bør kræve, at alle antagelser skal kunne falsificeres, så er det ikke et standpunkt, der holder i virkelighedens verden. Og det af flere grunde.

For det første er mange hypoteser og antagelser ganske simpelt ikke falsificerbare: det er ikke muligt at opstille kriterier for falsifikation, men det gør ikke, at der så er tale om en pseudovidenskab. Således er f.eks. en stor del af de im- og eksplicitte antagelser på første teoriniveau, altså det metodiske, ikke i sig selv mulige at falsificere. Det ses af, at de under alle omstændigheder omfatter grundbegreber om f.eks. sandhed og kvantificerbarhed, som i sig selv er forudsætningen for enhver falsifikation (og dermed ikke kan være udgangspunkt for en falsificering af falsifikationen).

For det andet fordi der er antagelser og hypoteser, som ikke er til at afgøre empirisk. Således anvender langt de fleste grundbegreber og grundantagelser, som de ikke kan bringes til at vige fra, og i hvert fald ikke viger fra dem, fordi en mere eller mindre tilfældig empirisk undersøgelse mener at have aflivet dem. Et begreb som f.eks. det ubevidste er ikke empirisk afgørligt (jf. Gregersen og Køppe 1985, Køppe 2007, Andkjær Olsen og Køppe 1996). Det vil i sidste ende ikke kunne falsificeres, men hører alligevel til et af de mest effektive hypotesegenererende begreber i psykologien: Ødipus-komplekset, teorien om drømme og deres tydning, kliniske sygdomskategorier, forsvarsmekanismer, organisering af hukommelse og erindring, teorier om sprogets psykiske funktion m.m.

Teorien på det andet teoriniveau består af en række hypoteser og begreber, som både rækker nedad mod det foregående empiriske lag og således

er empirinære og falsificerbare, og som jo højere man når op i hypotesehierarkiet bliver mindre og mindre empirisk indløselige. (Dette minder om Lakatos' forskningsprogrammer (jf. Lakatos 1969). Hos Lakatos udgør teorien en beskyttende vold omkring bl.a. en række anomalier, som disciplinerne forsøger at tackle).

(3) *Skoledannelser*. Det tredje lag omfatter de tværgående skoledannelser. De går tværs af underdiscipliner (udviklingspsykologi, socialpsykologi osv.), og de går i høj grad på tværs af overordnede discipliner (psykologi, lingvistik, sociologi osv.). Endelig går de til tider også på tværs af grundvidenskaber (natur-, human- og samfundsvidenskaber). Disse tværgående skoledannelser er f.eks. marxisme, strukturalisme, systemteori, funktionalisme og fænomenologi. Hver især formulerer de nogle grundlæggende synspunkter på fænomener og genstandsområder, som i kraft af deres høje generalitet potentielt kan bruges på en bred vifte af fænomener – udsagn om struktur, historicitet, relationer, betydning, det subjekt konstituerende osv.

(4) *Ideologi – verdensopfattelse*. Endelig er der det fjerde lag – det ideologiske. Ideologi skal her forstås positivt og ikke i betydningen virkelighedsforvrængende. I overensstemmelse med Althusser (Althusser 1972) og Liedmann (Liedmann 1977) er det muligt at definere ideologi som *en helhedsopfattelse af natur, subjekt og samfund*. Dvs. en teori om »alt«, som er internt konsistent. Iflg. Liedmann findes der et ideologisk grundlag for ethvert videnskabeligt udsagn – også fysiske og matematiske. Pointen er imidlertid, at på trods af at der eksisterer sådanne størrelser som grundlag for også videnskabelige teorier (de tre foregående niveauer), så er de ikke i sig selv videnskabelige og vil heller ikke kunne blive det. Og det skyldes deres holistiske karakter. Videnskab vil altid være metodisk reduktionistisk, dvs. være nødt til at beskæftige sig med operationaliserbare afgrænselige enheder. Man kan ikke gå empirisk til »alt«, og den ideologiske helhedsdannelse vil derfor ikke kunne underkastes en videnskabelige afprøvning.

Det er et meget udbredt princip, at skal der vælges mellem to sæt af hypoteser/teorier, så vælges den, der er enklest. Det virker umiddelbart indlysende – men det har bl.a. som konsekvens i denne sammenhæng, at der ikke er nogen grund til at antage tilstedeværelsen af komplekse funktioner, hvis det samme kan forklares/begrundes uden deres tilstedeværelse. Dette princip vil også blive anvendt her.

(3) Medfødtthed – nogle eksempler

Med udgangspunkt i de definitioner af selvet, der er nævnt indledningsvist, vil der være forskellige bud på, hvilke egenskaber ved selvet der er medfødt. Nogle af de mest dominerende bud er en grundlæggende intersubjektivitet, en tilnærmelsesvis fysisk viden om verden omkring os, et oplevende vagt bevidst agency eller en bevidst opmærksomhed. Uenighederne kan ses som

variationer af, hvilken kompleksitet man mener, det er muligt at udstyre spædbarnet med fra begyndelsen. Findes der blot nogle enkelte reflekser og et par funktioner – og er resten så opbygget, eller består barnets psyke fra starten af fundamentale enheder og instanser?

(a) *Meltzoff*

Et godt eksempel på en tilhænger af et komplekst medfødt selv er Meltzoff, som har foretaget nogle af de i nyere tid kendteste empiriske studier af spædbarnet. I 1979 publicerede *Nature* en artikel af Meltzoff og Borton, som omtaler et eksperiment til belysning af tværmodalitet (overførsel af egenskaber fra en modalitet til en anden) eller amodalitet (egenskaber ved objekter uafhængigt af modalitet). Eksperimentet går ud på, at spædbørn mellem 26 og 32 dage gamle får en nubret el. glat sut i munden i 90 sekunder. Dernæst slukkes lyset, sutten fjernes og lyset tændes. Når lyset tændes, præsenteres det for to orangefarvede sutter af plastik placeret med ca. 30 cm fra hinanden. Den tid, barnet fastholder sit blik på plastiksutterne, registreres (ved at registrere, hvornår formene spejler sig i barnets pupiller) – og det tælles op, hvor mange af børnene der ser længst på den form, der matcher sutten, de havde suttet på. Det gør 24 ud af 32 (Meltzoff og Borton 1979 s. 404). Det konkluderes herefter, at børn er i stand til at registrere egenskaber på tværs af modaliteter (taktil-visuel).

Meltzoff og co. har også undersøgt spædbørns evne til at imitere ansigtsmimik, specielt at række tunge og bevæge tungen fra side til side. I nogle nu nærmest klassiske studier undersøges 12-21 dage gamle spædbørn, og Meltzoff mener at kunne fastslå imitation af tungeprotrusion, åbne munden, læbe protrusion og håndbevægelser (Meltzoff 1990). Meltzoff skulle endvidere have registreret en mulig forsinkelse af imitationen på helt op til en dag (ved 6 ugers gamle spædbørn) og have påvist spor af imitation helt ned til 42 minutter gamle børn. (Iflg. Meltzoff skulle disse forsøg være gentaget i 25 studier fra 13 forskellige laboratorier (Meltzoff 2004)).

På baggrund af bl.a. dette hævder Meltzoff nu, at spædbarnet har en medfødt evne til at registrere overensstemmelser mellem bevægelser, det ser, og egne bevægelser. Det karakteristiske ved egne bevægelser af f.eks. ansigtet er, at de ikke umiddelbart kan ses af barnet selv, men kun »mærkes« indefra, til forskel fra f.eks. lyde. Tesen samles i den såkaldte AIM-teori (active intermodal mapping), ifølge hvilken barnet registrerer overensstemmelser mellem den perciperede handling (andre menneskers) og den udøvede handling (barnets egen). Meltzoff skelner mellem tre forskellige elementer i imitationen (Meltzoff og Moore 1997). Den første er »organidentifikationen« – barnet indleder imitationen af f.eks. en læbe-protrusion med diverse ukoordinerede bevægelser af læberne og først derefter et forsøg på at efterligne den voksnes læbebevægelser. Det er, som om der først sker en isolering af, hvilken del af kroppen der er involveret. Den næste fase kaldes »body babling« og bruger pludre-betegnelsen fra sproget

overført på bevægelserne – barnet pludre-bevæger sig som en indøvelse i og opbygning af mere komplicerede bevægelser. Dette starter principielt i fostertilstanden. Den tredje er »organrelationer« forstået som opbygningen af interne relationer mellem kroppens dele, som opbygger de helheder, som selvets handlinger og den andens vil blive forstået ud fra.

Når den nyfødte registrerer hånd- og ansigtsbevægelser hos den voksne, så bliver disse bevægelser mappet til barnets egne bevægelser. Og kerne-mekanismen i dette er imitationen. Det er endvidere sådan, at barnet også er i stand til at mappe en sammenhæng mellem bestemte kropslige positioner, vokale udtryk, ansigtstræk og så indre kropslige tilstande, som det ser som udtryk for stræben efter noget, ønsker m.m. Og når barnet kan registrere, at andre gør som det selv, altså foretager de samme bevægelser, så kan det udlede, at andre har samme psykiske følgetilstande som det selv.

Afkodningen af andres bevægelser og identificeringen af, at der til det aflæste svarer en bestemt indre psykisk eller mental tilstand er variationer af det, andre kalder mentalisering (Fonagy m.fl. 2002) eller theory of mind (Tomasello 1999) – jf. senere. For Meltzoff kan disse ting forstås som en form for amodal kodning af barnets proprioceptive læsning af f.eks. et ansigtsudtryk. Barnet tænkes at lagre en repræsentation af de voksnes bevægelser, som det så kan sammenligne med egne bevægelser og bringe dem i overensstemmelse med hinanden. Da barnet jo ikke kan se sit eget ansigt eller krop, så er barnets bidrag til denne kobling dets proprioceptive registrering af dets egen krops bevægelser og mimik.

Specielt aflæsningen af andres bagvedliggende hensigter og i sidste ende intentioner forudsætter tilstedeværelsen af en bevidsthed hos spædbarnet – en bevidsthed, der i stand til at sammenligne udtryk med indhold og i den forstand et næsten semiotisk system. Den grundlæggende mekanisme er imitationen, men det er en imitation, der er tilknyttet en bevidst fortolkning og sammenligningsmulighed og dermed mulighed for at udlede en intersubjektiv overensstemmelse. Meltzoff afviser eksplicit antagelser hos Trevarthen, Stern, Jaffe m.fl. om, at en intersubjektiv overensstemmelse udledes af rytmiske bevægelser – det er ikke specielt de rytmiske bevægelser, der er afgørende, det er alle former for bevægelser, som barnet kan genkende som identiske med egne bevægelser. Man kan her sige, at intersubjektiviteten ikke udledes, men nærmere er en forudsætning for, at de andres bevægelser kan tolkes som identiske med spædbarnets.

(b) Trevarthen

Colwyn Trevarthen er den af de her nævnte forskere, som mest utvetydigt hævder, at afgørende aspekter af selvet er medfødt og aktive fra begyndelsen. Ifølge Trevarthen er spædbarnet fra fødslen i stand til at reagere adækvat på andre personers intentioner, dvs. det kan registrere andres adfærd som intentionel og kan relativt hurtigt herefter sammenligne andres adfærd med egen adfærd. For Trevarthen er det mest karakteristiske ved spædbar-

net formentlig, at det er fuldstændig tunet ind på at fremkalde og fastholde andre personers interesse og beskyttelse. Det nævnes således et sted, at »If a newborn is alert, rested, ... voluntary behaviours appear that are well coordinated, perceptive and specifically adapted to excite and regulate an engagement with the autonomous expressions of interest and emotion of another person« (Trevarthen og A. 2001) – hvis barnet er rimeligt veltilpas manifesterer det velkoordineret viljestyret adfærd, som er specifikt tilpasset til at fremkalde og regulere andre personers autonome udtryk for interesser og følelser. De egenskaber, der er tale om, er altså relationelle i den forstand, at de er knyttet til handlinger, som primært kun eksisterer i relation til andre personer og først sekundært til den ikke-levende materielle omverden. Trevarthen siger således også et sted, at barnet har en medfødt »interpersonel intelligens« (Trevarthen 1998 s. 15).

Iflg. Trevarthen har den eksperimentelle udforskning af spædbarnets egenskaber gennemgået følgende trin – startende omkring slutningen af 1960'erne og på basis af den helt dominerende teknik: sort-hvid-film optagelse af mor-barn-interaktion og minutiøs frame-by-frame-registrering af ændringer i motorik, ansigtsudtryk, lyd og gestik. (1) Den basale opdagelse er tilstedeværelsen ved fødslen af en sammenhængende intentionalitet og aktiv bevidsthed samt en primær intersubjektivitet. På baggrund af registrering af motoriske mønstre i rytmisk koordinering af øje og hoved, koordinering af hænder, hoved og øjne samt hånd og hånd til mund-koordinering. Der kan således konstateres en cerebral repræsentation af et rum/tidsligt krops-centrum. (2) Et måneder gamle børn manifesterer forskellige adfærdsmønstre over for personer og objekter. De kan håndtere objekters fysiske egenskaber, men også kommunikere med personer, dvs. registrere og interagere med motiver, som andre personer udtrykker. (3) I de første seks måneder udvikles en beherskelse af konversation eller en »ekspressiv reciprocitet«, inden barnet kan udføre effektive manipulationer med objekter. Protokonversationelle elementer regulerer udvikling og indlæring længe inden, objektrepræsentationer gengiver den fysiske verdens affordances. (4) Protokonversation hos 2-3-måneders spædbørn beskrives som forudsætning for den senere lingvistiske kommunikation, og kobles til ikke-lingvistiske former for ansigtsudtryk, vokale udtryk og gestik. (5) Yderligere undersøgelser af den protolingvistiske adfærd koblet til differentieringen mellem relation til personer og til objekter. Afgørende skift omkring 9-månedersalderen konstateres og udbygges – barnet kan nu etablere en »person-person-objekt«-bevidsthed, dvs. kan etablere et fællesskab omkring genstande som man iagttager sammen. I samme kompleks indgår etableringen af den sekundære intersubjektivitet. (6) Omkring midten af første år producerer barnet spontant systematiske former for rituelle kropsudtryk og vokaliseringer. (7) Barnets affektive og emotionelle reaktioner som reguleringer af den interpersonelle kontakt. Fra to-månedersalderen og frem er barnet sensitiv

over for moderens affektive variation og kan reagere hensigtsmæssigt herpå. (jf. Trevarthen 1998 s. 18).

Trevarthen har ligeledes beskæftiget sig indgående med at bestemme de mønstre og rytmer som indgår i mor-barn-interaktionen fra ca. 2-månedersalderen og frem. Der er tale om en »gensidig regulering af hinandens interesser og følelser i rytmiske mønstre, mens de udveksler multimodale signaler og imitationer«. Den musikalitet, som Trevarthen er ude efter, er relativt komplekse former, som også indeholder et element af narrativitet, og som på linje med ritualer og andre former for samfunds- og kulturbundne betydningsmæssige helheder er del af en egentlig socialisering. Det begreb om rytme som tidsmæssigt parallelt udvikles af bl.a. Stern og co. (jf. senere), er væsentligt mindre komplekst.

For en mere generel betragtning nævner Trevarthen mange steder, at han er modstander af den især psykoanalytiske opfattelse, at spædbarnets psykik udvikles fra et relativt enkelt inventar af mekanismer, og at barnet psykisk ikke er i stand til at skelne sig selv fra moderen. Alternativt hertil fremhæves, at barnet fra begyndelsen aktivt allerede i fostertilstanden udvikler en række kapaciteter, som det anvender fra fødslen. Barnet er således ikke passivt, men det er heller ikke udelukkende relationelt – følelserne f.eks. er etableret uafhængigt af interaktion:

»In other words emotions are not constructed by a learning process out of undifferentiated egocentric states of excitation, arousal, frustration or surprise. Another way of putting it is to say that the human being is born with intuitive emotions and different ways of attaching these to objects to regulate different kinds of relationship that have differing psychological motivation. Emotions differentiated in this form would be produced first by autopoiesis (self-creation) in embryonic brain tissues in isolation from the world in which they will later function.« (Trevarthen 1993 s. 74)

(c) Stern, Beebe, Jaffe

D. Stern er formentlig bedst kendt for sin samlede teori om barnets psykiske udvikling frem til sprogtilegnelsen herunder teorien om selvets udvikling og hans teoretiseringer omkring terapien. Stern har dog haft en relativ markant periode som empiriker og var med til at grundlægge den empiriske udviklingspsykologi, som er emnet her.

I en af de tidligste opsummeringer af deres forskning skriver Stern, Beebe, Jaffe og Bennett (1977), at det for dem at se er meget vigtigt at beskrive den voksnes adfærd (bevægelser, mimik, stemme), fordi det er det repertoire af udtryksformer, som barnet præsenteres for, og som er det, der i sidste ende danner dets psyke. Deres projekt går således ud på minutløst at registrere de betydende enheder i interaktionen mellem mor og barn, som de optager på film. Nogle af de egenskaber, som gruppen stiler efter

at beskrive, er gentagelserne – alle ved, at en stor del af kommunikationen med spædbørn er gentagelse, specielt af vokaliseringerne – det er rytmerne altså de tidsmæssige mønstre, som kommer til udtryk i interaktionen, og det er opfattelsen, at disse mønstre og rytmer er med til at organisere barnets oplevelse af arousal, opmærksomhed og affekter. Det er altså ikke blot de voksnes indholdsmæssige kommunikationer, som er interessante – det er for så vidt i højere grad den form, det foregår i, altså de formmæssige konturer, som interaktionen forløber i.

- Vokal frase – et eller flere ord
- Ingen lyd – pause
- Kinæstetisk frase – er vanskeligere at afgrænse, fordi der i modsætning til vokalisering sjældent er nogen pauser, hvorfor det i højere grad er en fortolkning, som ligger bag afgrænsningen. Det definerende for en kinæstetisk frase er, at den skal være afgrænset af mindre eller afbrudt/ny aktivitet som start og slut, at der skulle være tale om forsøg på at fastholde den visuelle opmærksomhed.
- Barnets smil, vokalisering, blik på moderen

Når disse ting var scoret, kunne gruppen afgrænse tre lag i registrering – den enkelte frase, et forløb defineret ved en række gentagne fraser samt »EME« (episode of maintained engagement), hvilket vil sige en længere række af fraser med flere forløb og med skift i den voksnes adfærd og opmærksomhed. Det er herefter muligt at bestemme en hel række kvantitative forhold omkring de elementer, der indgår i registreringen: at længden af kinæstetiske fraser er stort set identisk med de vokale (mængden er stort set den samme, længden er den samme, de gennemsnitlige pauser er længere end de gennemsnitlige udbrud), der er både inden for de vokale og de kinæstetiske tale om en meget dominerende grad af gentagelse (det er således ca. 75% af alle forløb som indeholder sekvenser af gentagelser af fraser). Hvis man sammenligner indholdsmæssig gentagelser (det samme indhold gentages) med tidsmæssige gentagelse (forskelligt indhold gentages med samme interval mellem pauser) – så er hovedparten indholdsmæssige gentagelser.

Nøgternt set vil en forskning som den just skitserede kunne levere en uendelighed af kvantificeringer, som for så vidt er relevante nok, men som må sammenkædes i stadigt mere komplekse enheder for at give mening på længere sigt. Det er i denne forbindelse interessant, hvis man ser på, hvordan udviklingen i den her nævnte gruppes forskning har været siden, så viser der sig to forskellige forsøg på at håndtere det samme, nemlig Sterns vitalitetskonturer og Beebe og co.'s undersøgelser af rytmer i den vokale kommunikation mellem mor og barn. Der er i begge tilfælde tale om både reducerede og abstrakte udtryk for en karakteristisk af et formmæssigt aspekt af interaktionen. Stern veksler igennem adskillige publikationer mellem forskellige betegnelser – vitalitetsaffekter, konturer – og indholdsmæssigt

mellem en egentlig amodal betydningsdimension og formmæssige konventioner (jf. Køppe, Harder og Væver 2005), mens Beebe m.fl. sammenholder diverse rytmer i vekslingen mellem vokalisering og pauser med den tilknytningstype, som børnene manifesterer.

Beebe og hendes gruppe – J. Jaffe, F. Lachmann, S. Feldstein – har via et projekt, som har taget over 10 år, beskrevet bestemte mønstre i turn-taking. Det eneste, de sådan set registrerer i deres lydoptagelser af mor-barn-interaktioner (som de sammenligner med interaktion mellem barn-fremmed, voksen-voksen, mor-fremmed osv.), er, når hver person taler, når der tales samtidig, pauser, hvor ingen taler, og disse perioders længde. Registreringen er rensat for indhold – det er ligegyldigt, om der siges noget sammenhængende, og hvad der siges. Noget af det bemærkelsesværdige er, at Beebe og hendes gruppe tilsyneladende dels kan finde helt specifikke mønstre i interaktionen, dels kan finde en sammenhæng mellem disse mønstre i 4-måneders alderen og barnets tilknytningstype i 12-måneders-alderen (jf. Jaffe et. al. 2001).

Sådanne mønstre i den vokale produktion kan selvsagt suppleres med en række andre interaktive mønstre – bevægelse, gestus, ansigtsudtryk, affektregulering m.m. Samlet set ses disse mønstre, som indbyrdes regulerings strukturer, en slags færdselslove for interaktionen, men også som i sidste ende en dynamisk strukturering af tid og rum. Mønstrene er med til at gøre barnet i stand til at forudsige, at foregribe, at grundlægge en dagligdags tidslig struktur i sin bevidsthed. For Beebe og co. er mønstrene og de underliggende interaktive sekvenser simpelthen et præsymbolsk lag af betydningsdannelse, som søger repræsentativ status – det repræsenteres som elementer (selv- og objektrepræsentationer) der indgår i såvel erindring som perception og som en præsymbolsk kategorisering af verden (jf. Beebe og Lachmann 1988, Beebe et al. 2000). På denne måde bliver de afgørende udviklingsmæssige faktorer placeret i relationen mellem barnet og dets omgivelser og ikke i barnet selv.

I en bog om diverse modeller af intersubjektivitet nævnes følgende som en slags opsummering af modellen:

»In summary, building on Meltzoff, Trevarthen and Stern, we have articulated a fourth position, suggesting that matching positive and negative states, difference states, modes of disruption and repair, distress regulation, and in fact all patterns of self- and interactive regulation, including vigilant, midrange, and inhibited contingencies, as well as the loss of dialogue in states of loss of tonus or »deadness«, are relevant to early presymbolic forms of intersubjectivity. All forms of interactive regulations are relevant to the possibility of perceiving and aligning oneself with the moment-by-moment process of the other.« (Beebe et al. 2005 s. 88)

Som det fremgår af citatet, er den væsentligste mekanisme i intersubjektiviteten og dens oprettelse en række reguleringer og vedligeholdelsesmåder af interaktionen. Det er via og i interaktionen med primærpersonerne at der erhverves en række kompetencer til at styre forskellige tilstande barnet kommer i (perceptuelle, affektive m.m.).

Stern forbinder sine vitalitetskonturer med, hvad han kalder fornemmelsen af et kerneselv. Det der grundlægger fornemmelsen af kerneselvet er fire forskellige typer oplevelse (a) selv-handlen, dvs. barnet oplever sig selv som årsag til bestemte bevægelser m.m. (b) selv-sammenhæng, dvs. oplevelse af fysisk helheds (c) selv-affektivitet, dvs. oplevelse af følelser med en vis struktur (d) selv-historie, dvs. oplevelse af at have en tidslighed og kontinuitet. Omkring to-tre-måneders-alderen mener Stern, at disse fire oplevelsestyper er i spil, og danner fornemmelsen af et kerneselv.

(d) Gergely

G. Gergely er inspireret af samme kilder som Beebe og co., nemlig den dynamiske psykologi og psykoanalysen. Grundlæggende er Gergelys interesse centreret om de meget tidlige mekanismer og funktioner, som barnet anvender i udviklingen af psyken (jf. Gergely 2004). Det er en klassisk psykoanalytisk antagelse, at der ved fødslen findes en række mekanismer, som er med til at etablere og differentiere psyken – f.eks. introjektion, projektion og identificering. Den empiriske baggrund for disse er især det kliniske arbejde, men også undersøgelser af f.eks. Mahler baseret på observation (Mahler m.fl. 1975). Disse mekanismer er i sig selv uden indhold, men netop mekanismer eller funktioner, der bibringer psyken indhold. På tilsvarende vis mener Gergely, at der i udviklingspsykologien er beskrevet en række af sådanne mekanismer – richly structured innate mechanisms to interpret social stimulation – eksemplificeret med theory-of-mind modulet, registrering af andre personers intentioner og synsretning, imitation, teleologiske fortolkning af andres handling m.m. (Gergely og Watson 1999 s. 101). Den mest grundlæggende medfødte mekanisme er dog ingen af disse, men derimod muligheden for at registrere sammenhænge mellem stimuli og mellem stimuli og reaktioner – en såkaldt kontingensdetektion. Der eksisterer således et modul der er i stand til at analyserer kontingens mellem stimuli og reaktion mht. tre forskellige parametre – tidsmæssigt, sensorisk relationel og rumligt. Ved at analysere disse tre parametres kontingens samtidig vil det samlede udbytte være en vurdering af den kausale relation mellem respons og stimuli. Det antages endvidere, at det første mål for kontingensdetektionen er at isolere de perfekte stimuli-respons-kontingenser knyttet til selv-genererede stimuli (f.eks. at sutte på tommelfinger). Disse tænkes at danne basis for konstruktionen af den primære repræsentation af kropsselvet. Det er endvidere hypotesen, at omkring 3-måneders-alderen ændres målet for kontingensdetektionen til at være rettet mod *mangelfulde* stimuli-respons-kontingenser, hvilket tjener til at orientere barnet mod den ydre verden.

Mens kontingensdetektionen er aktiv ved fødslen, så er den medvirkende til at udvikle en række senere mekanismer. F.eks. en iflg. Gergely meget vigtig mekanisme, nemlig til tolkning af andres handlinger teleologisk, dvs. betragtning af disse handlinger som værende udtryk for målrettedhed – personerne gør det og det »for at« nå frem til det og det. Herved afkodes en hensigt, som tillægges det udøvende subjekt. Gergely ser den teleologiske tolkning som udtryk for en overordnet egenskab ved barnets psyke, nemlig et »inferential principel of rational action«, som indebærer, at aktive subjekter opnår deres mål på den mest rationelle og effektive måde, som er tilgængelige for dem under de givne fysiske betingelser. Det er ikke helt klart, om dette princip er et tolke-princip og dermed en betingelse for barnets bevidsthedsudøvelse, eller om det er en fysiologisk mekanisme indbygget i organismen, som ikke umiddelbart kræver nogen bevidsthed. Gergely hævder nemlig også, at der ikke er nogen overbevisende evidens for at den affektive og imitative mor-barn-interaktion i de første måneder indebærer en evne hos barnet til at have introspektiv adgang til egne psykiske tilstande – bl.a. hævdet af Meltzoff og Trevarthen. Imitationen kan iflg. Gergely i stedet have den biologiske funktion at tiltrække og fastholde interessen hos en »caretaker«, og at der tidsmæssigt først foregår noget, der ligner intersubjektivitet, i 9-måneders-alderen.

Et dominerende tema i denne sammenhæng er spørgsmålet om, hvornår barnet kan identificere andre som værende »ligesom mig«. M. Tomasello mener således, at der omkring 9-måneders-alderen opstår en række kvalitativt nye psykiske egenskaber, samlet under hvad han kalder det intentionelle standpunkt (1999). Tomasello mener, at barnet fra ca. 9 måneder er tilbøjelig til at forstå andre som »ligesom mig«, dvs. erkende, at de (og det selv) har en psyke, der er af samme slags. Bl.a. for at skelne sin position fra Tomasellos benytter Gergely eksperimenter og undersøgelser med især chimpanser til at skelne forskellige faser i udviklingen af den intentionelle afkodning af andre. Tomasellos intentionelle standpunkt indebærer, at barnet omkring 9 mdr. kan udlede en mental/psykisk baggrund for den målsøgende adfærd. Iflg. Gergely er det ikke nødvendigt, men kan forklares ud fra deres teleologiske fortolkningsprincip baseret på kontingensdetektionen. Tomasellos argument er bl.a., at når aber ikke kan indgå i en »joint attention skills«, så er det, fordi de mangler muligheden for dette – mens de godt kan aflæse målstyret adfærd. Iflg. Gergely kan det samme beskrives via deres teleologiske position. Først den teleologiske holdning siden videreudbygning med den mentalistiske (identificere sig med det subjektive perspektiv). Iflg. Gergely er primater, der er opvokset hos mennesker, i stand til at erhverve »joint attention skills«, men også protoimperativ pegen på genstande som de ønsker samt »imitativ læring« af nye objektrettede handlinger: Men de er tilsyneladende ikke i stand til en protodeklarativ gestik eller egentlig intentionel læring. Hvilket Gergely tager til indtægt for, at chimpanserne besidder ikke-mentalistisk teleologisk holdning.

(e) Rochat

P. Rochat hører til blandt den første generation af de nye empirikere. Ligesom Stern skriver han eksplicit om selvet og forsøger at etablere en mere overordnet og syntetiserende teori for de mange empiriske tilgange. Han griber ofte tilbage til den klassiske udviklingspsykologi, specielt Piaget, for at markere forskelle og ligheder. Rochat har gennemført et utal af undersøgelser og eksperimenter, men skal her primært bruges til at gengive en teori om selvet.

Et af de klassiske stridspunkter i udviklingspsykologien er spørgsmålet om, hvorvidt spædbarnet har en samlet sansemæssig tilgang til verden, eller om hver enkelt sans i begyndelsen er relativt autonom og først senere samles i et fælles sensorisk udgangspunkt – et origo, et agency, et opmærksomhedscentrum. Der er principielt tre muligheder, nemlig at spædbarnet slet ikke har nogen sansemæssig differentiering, men befinder sig i en sansegrød uden markeringer. At spædbarnet råder over visse sansemodaliteter, som til en start fungerer relativt autonomt og først senere integreres. At spædbarnet fra fødslen er samlet sansemæssigt og således har et agency, der fungerer som centrum for oplevelsen af verden. Mens det første synspunkt, sansegrøden, er flittigst repræsenteret i begyndelsen af 1900-tallet og en del årtier frem så er det mellemste standpunkt repræsenteret af f.eks. Piaget, der mente, at sansemodaliteterne bliver integreret fra omkring 4-måneders-alderen, hvor barnet begynder at række ud mod verden og således koordinere hånd og syn. Iflg. Rochat må man på baggrund af en række eksperimenter og observationer i dag konkludere, at der forekommer en integration fra starten, omend det ikke er sådan, at alle sanser fungerer med lige stor vægt fra begyndelsen. Således er den visuelle sans den senest modnede, mens det er den proprioceptive som i begyndelsen er den helt centrale og den, som selvet i første omgang er bygget op omkring. Proprioceptionen er »the modality of the self par excellence« (Rochat 2001 s. 35). Når barnet fra starten retter sit hoved mod lyde, så vil det kunne tolkes sådan, at det proprioceptive rum stemmer overens, eller i hvert fald til en vis grad er overensstemmende med det auditive. Rochat henviser desuden til Meltzoffs imitation og eksperiment med to typer sutter for at påvise en sammenhæng mellem synssansen og proprioceptionen.

Det er velkendt, at spædbarnet stort set fra begyndelsen udøver en række gentagne bevægelser med især arme og siden benene. For Rochat er disse proprioceptive gentagne bevægelser med til at etablere overensstemmelser mellem proprioception, det visuelle, det taktile og det auditive – og ikke mindst, at det netop er ved at konstatere disse overensstemmelser, at spædbarnet etablerer en selvbevidsthed. Det er dets egen krop via dets egne igangsatte bevægelser som er anstødsstenen til modtagelse af information fra de forskellige sansemodaliteter. Således etableres kroppen som naturligt centrum for selvet. En lang række eksperimenter vedrører barnets registrering af dets egen krop. En klassisk opstilling er her to tv-skærme, som gen-

giver to forskellige optagelser af barnets krop. Hvis barnet ser lige længe på begge skærme, antages det, at det ikke registrerer en forskel. Ser det længere på den ene af dem, kan det adskille mellem dem. Det er en grundantagelse i denne sammenhæng, at det barnet ser længst på den gengivelse, som viser noget påfaldende – en afvigelse, en ændring, noget nyt, noget besynderligt osv. Hvis den ene skærm viser barnets egen synsvinkel på dets ben, og den anden skærm viser observatørens vinkel på benene, så vil det (tre-fire måneder gammel) typisk kigge længst tid på observatørens vinkel og i øvrigt reagere kraftigere med flere bevægelser af benene (Rochat 2001 s. 46f).

Bl.a. via empiriske undersøgelser som disse er det iflg. Rochat fastslået, at barnet fra to-måneders-alderen via de repetitive handlinger opnår viden om sig selv som havende/værende et agency og som et agency, der er udstyret med intentioner. Det er kroppen, der er i centrum, og det afgørende er, at barnet selv er motoren for bevægelserne. Men i den udstrækning, bevægelserne er rettet mod noget i omverdenen, må barnet indgå i en strukturering af verden uden for det selv. Iflg. Elizabeth Spelke kan barnet fra ca. 3 mdr. beherske kernefysisk viden og ræsonneren baseret på basale fysiske principper. I hvert fald fra firemånedersalderen reagerer barnet tilsyneladende, som om (1) objekter eksisterer kontinuert i rummet og bevæger sig i forbundne bane (kontinuitetsprincip), (2) er i rummet eksklusivt med ikke to objekter på eksakt samme sted (soliditetsprincip) (3) bevæger sig uafhængigt, medmindre de er i fysisk kontakt med hinanden (ingen handling på afstandsprincip). Det er således tale om basale fysiske egenskaber ved verden som sådan.

Etableringen af en kognitiv objektkonstans er også betingelsen for at udvikle i hvert fald den sekundære intersubjektivitet. Iflg. Rochat sker der en udvikling i intersubjektiviteten i tre led (1) barnet kan registrere, at den voksne er optaget af dem, interesseret i dem (2) barnet kan registrere, at den voksne intenderer at kommunikere noget til barnet om noget andet (3) barnet kan registrere, at den voksne intenderer at indgå i en relation til barnet med reference til begivenheder og objekter. Den første udviklingsmæssige egenskab kalder Rochat primær intersubjektivitet, mens 2 og 3 er betegnende for den sekundære intersubjektivitet.

4. Diskussion

Den overvældende og omfattende empiri, som er produceret inden for dette område de sidste ca. 30 år, er selvsagt som enhver anden empiri afhængig af forskellige grader af fortolkning. Det er velkendt, at ingen empiri eksisterer, uden der er en teori i forvejen til at afgøre, hvad empirien skal bruges til, og hvordan den skal fortolkes. Udviklingspsykologien lider generelt under et relativt tungtvejende ideologisk pres – børn, spædbørn og det evindelige

spørgsmål om, hvad der er medfødt – hvorfor man skal være ekstra varsom med at eksplisitere de teoriniveauer (jf. ovenfor), man befinder sig på.

(a) Meltzoff – diskussionen af tungeprotrusion

Der er ingen tvivl om, at Meltzoff og co.'s beskrivelse af den ekstremt tidlige imitation har været bærende for en meget kraftig bølge af »medfødtteoretikere«. Man kan selvsagt diskutere, hvor validt det er at hævde, at man kan konstatere en forsinkelse på f.eks. 24 timer ved 6 uger gamle spædbørn, men der er næppe tvivl om, at spædbørn meget tidligt kan gentage egenskaber ved et ansigt, det ser. M. Anisfeld har gennemført en detaljeret undersøgelse af Meltzoff-gruppens egne undersøgelser og andres gentagelser og har i en metaanalyse optalt 28 positive fund, men 48 negative. Sorteres ud på enkeltfænomen, viser det sig, at det tilnærmelsesvis eneste konsistente er tungeprotrusion – resten er ikke signifikant (Anisfeld 1991, 1996). Iflg. Anisfeld har Meltzoff og Moore i 1989 argumenteret for, at det netop er den mangefacetterede imitation, der viser, at der er tale om en grundlægende mekanisme til i sidste ende at identificere andre som værende identisk med en selv – altså en »vi er ens«-detektion. Da barnet ikke ser sig selv, men kun den voksnes ansigt, så vil en gentagelse af en bevægelse (mund, tunge osv.) indebære, at den visuelle stimuli kan afkodes, tolkes og omsættes til en motorisk version af noget tilsvarende. Hvis det viser sig, at der kun er empirisk belæg for tungeprotrusion, så er det mere nærliggende at kalde »efterligningen« en refleks. Hvis man forsøgsvis fastholder de trin i argumentation, som må foreligge, så er der tale om:

- tværmodal overførsel af information fra det visuelle til det proprioceptive/kinæstetiske
- baseret på en aktivt, dynamisk agency, der identificerer, tolker og konverterer til motoriske skemaer
- som er bevidst
- og som kan genkende de andre som værende identiske med en selv – »vi er ens«-intersubjektivitet

Hvis det viser sig at der ikke er empirisk belæg for andet end tungeprotrusion (jf. også Anisfeld m.fl. 2001), så er de tre sidste led i argumentation ikke underbygget og bestemt af overliggende teoretiske lag (en slags nedadgående teoretisk kausalitet). Og hvis der i sidste ende blot er tale om en refleks, så er selve transformationen fra det visuelle til det kinæstetiske automatisk og »pre-wired« og altså ikke udtryk for andet end et fastlagt neuronmønster af kun relativ lav kompleksitet.

(b) Mekanismer, funktioner, principper

Nogle af de principper/mekanismer, der anvendes til at beskrive psykens udvikling, kan forekomme unødigt komplicerede eller unødigt enkle og overfladiske. Således er det lidt vanskeligt at gennemskue, hvad kontingensdetektion egentlig indebærer. At registrere sammenhænge bl.a. mellem sansninger og handlinger eller mellem egne handlinger og andres er selvsagt en udviklingsparameter og ganske vigtig for barnets udvikling, men det substantielle indhold i mekanismen forekommer begrænset. Den er udmærket til at sammenholde/kombinere med en grundlæggende eksperimentel tilgang i den empiriske spædbarnsforskning, nemlig alle de eksperimentelle situationer, hvor barnet får præsenteret to forskellige oftest visuelle størrelser – enten samtidig f.eks. via en todelt skærm eller efter hinanden i en serie – og hvor man lader barnets interesse for den ene eller den anden af de viste sekvenser være udtryk for en opmærksomhed, bevidsthed, interesse, registrering osv. Det afgørende er simpelthen, hvilken af de to sekvenser der fanger barnets opmærksomhed, og som det tilsyneladende koncentrerer sig om. Ser man bort fra aspektet med tolkning af, hvad barnets interesse egentlig er udtryk for, så er dette ur-setup med dets utal af variationer direkte gearret til at blive sat ind i en kontingensdetektionsmekanisme. Her er det nærmest, som om at set-up'et og den empiriske tradition for et bestemt eksperimentelt design afføder et postulat om en bestemt reel mekanisme i dannelsen af barnets psyke.

Man kan således spørge, om mekanismen i sidste ende er et produkt af det empiriske design. Det er klart nok, at denne tolkning er nærliggende, men på den anden side fastholder kontingensdetektionen et helt basalt forhold ved den menneskelige perception: den registrerer forskelle. Og hvad mere er, kontingensmekanismen har to faser. I begyndelsen anvendes den til at registrerer forskelle som sådan, dernæst til at fastholde ligheder og forbinde/kombinere egenskaber ved genstande, når de forekommer sammen i tid og rum. Dette sidste led i kontingensmekanismens udfoldelse er for så vidt identisk med de gamle associationslove – det relativt banale faktum, at to stimuli, oftest af forskellig sansekvalitet, forbindes indbyrdes (associeres til hinanden), hvis de forekommer sammen i tid eller/og i rum.

Den videre udbygning hos Gergely og co. af kontingensdetektionen til at udvikle en teleologisk tolkning af andres handlinger er ikke helt overbevisende. Det er imidlertid udmærket med en opløsning af det indviklede problem om mental resonans (altså vi er ens-tolkningen) i nogle delkomponenter, herunder at det er muligt at udlede at andre har intentioner eller er målrettede i deres handlinger. Spørgsmålet er selvsagt bl.a., om det er via andres handlinger, at intentionen detekteres, eller om det først er ved en konstatering af egen intentionalitet og derefter en spejling i den anden, at denne type intersubjektivitet etableres. Udviklingen i den empirisk baserede argumentation er således:

- kontingensdetektion af forskelle
- kontingensdetektion af ligheder, associative forbindelser
- rationalitetsprincip, teleologisk fortolkning og udledning af intentiona-
litet
- intersubjektivitet, »vi er ens«

Alt andet lige, så er dette forløb mere empirisk end teoretisk. Teorien er dels knyttet til de klassiske associationslove, der netop er klassiske (Aristoteles, Locke), dels til koblingen af teleologi og intentionalitet. Antagelserne forsøger at fastholde en vis åbenhed over for forskellige tolkningsmuligheder.

(c) Bevægelse – rytmer – interaktion

Hos både Trevarthen og Stern, Beebe osv. er der eksplicit en undersøgelse af de i bred forstand bevægelsesmønstre og vokale rytmer, som barnet kan siges at være del af eller udføre. Der er imidlertid stor forskel på, hvordan disse opfattes. Trevarthen nævner eksplicit, at det interessante ikke er rytmerne eller mønstrene, men alle former for bevægelser, som barnet foretager, mens det for Stern og Beebe i langt højere grad er de eventuelle gentagne mønstre i bevægelserne, som er interessante. Man skal muligvis ikke overdrive denne forskel i opfattelse, da begge parter selv sagt mener, at barnet har en række proprioceptive og kinæstetiske bevægelser, som bl.a. er gentagne og repetitive. Her er også en overensstemmelse med Rochat, som lægger meget vægt på de proprioceptive bevægelsesmønstre. Forskellen er formentlig noget andet, nemlig dels at Trevarthen installerer en overvågende bevidsthed i barnet som registrerer bevægelserne, og denne bevidsthedsform er Stern, Beebe osv. formentlig ikke tilhængere af, dels at der hos sidstnævnte er tale om mønstre, som opnås i relationer til andre – der er tale om interaktive mønstre og ikke om individuelt genererede. Det er denne forskel, som er mest markant, idet Stern osv. er tilhænger af den tanke, at det er i interaktionen, at det grundlæggende etableres. Rytmer, vitalitetskonturer og affektiv afstemning er blot forskellige betegnelser for mekanismer i det interaktive rum, der konstituerer en række former, som tænkes på to måder – indtænkt i den gamle form-indhold-distinktion. Der er dels tale om formelle strukturer, som i udviklingens løb i stigende grad grundlægger et komplekst formunivers, dels om en egentlig betydningsdannelse, der skaber betydninger bl.a. ved at forbinde disse mønstre, rytmer osv. med affekter. Man kan formentlig hævde, at der ikke blot er tale om, at der sker en sammenkobling af rytmer og affekter, men at affekter i væsentlig grad konstitueres via de interaktive rytmer. Der er således følgende lag i argumentationen:

- gentagne bevægelser (repetitive, sekventielle)
- bevægelser i interaktion
- installering af et agency (via skiftet mellem aktiv udførelse af bevægelse og passiv bevægethed) evt. iført bevidsthed

- associering/konstituering af affekter med bevægelser
- betydningsdannelse generelt – amodalitet, tværmodalitet

Det er for så vidt interessant, at spørgsmålene omkring rytmisitet og form koblet til spørgsmålet om betydningsdannelse i høj grad også er forbundet med spørgsmålet om repræsentativitet – altså hvordan dannes de betydningselementer, som psyken er opbygget af. Der er her mulighed for at forbinde diskussionerne med tre andre områder, nemlig dels de ældre repræsentationsdiskussioner (inkluderende begreber som forestillinger, præsentationer, ideer (Mandler 2004) dels nyere diskussioner af kroppens betydning som begrænsende betingelser for betydningsdannelse generelt – den kognitive semantik (jf. bl.a. Johnson 2007) og endelig diskussionerne af protokonversation m.m.

(d) Bevidsthed

Problemfeltet omkring bevidsthed har været nævnt ovenfor flere gange. På den ene side er der Meltzoff og Trevarthen, som udstyrer barnet fra begyndelsen med en detekterende bevidsthed, der ikke blot er til stede som sensoriske midtpunkt, men som også er i stand til at om ikke reflektere så i hvert fald sætte sig op over den sansende bevidsthed, dvs. markere en i hvert fald principiel reflekterende afstand. Mellempositionen indtages af Stern og Rochat, som nok vil medgive, at der er en bevidsthed fra begyndelsen, men ikke udstyre den med så klart modne egenskaber som den foregående position. Og så er der Beebe og Gergely som eksempler på en position, der tilsyneladende ikke har brug for en medfødt bevidsthed af førnævnte kompleksitet for at forklare psykens udvikling.

Generelt må man sige, at der til tider er noget pinsebevægelser over diskussionerne – halleluja, her ser vi klart en intentionalitet halleluja her ser vi klart bevidsthed manifesteret osv. – og man burde nok i højere grad insistere på en eller anden form for operationalisering eller i hvert fald teoretisering omkring bevidsthedens udvikling. F.eks. er der i mange sammenhænge en helt legitim abonneren på fænomenologiske tilgange til emnet bevidsthed og intentionalitet, men problemet er ofte, at fænomenologien som sådan ikke har specificeret en udviklingspsykologisk eller blot evolutionær logik for bevidsthedens og selvets dannelse og derfor ofte forudsætter det medfødt som definerer selvet (jf. bl.a. Prætorius 2008). Den til tider noget mudrede diskussion er bl.a. konsekvens af, at de teoretiske overliggende niveauer dominerer det empiriske.

5. Selvet selv

Selvets opståen og udvikling er for så vidt blot en samlebetegnelse for en beskrivelse af, hvordan de basale parametre i psykens dannelse opstår og

udvikles. Det er vanskeligt at forestille sig et selv uden bevidsthed, agency, intersubjektivitet (herunder mentalisering, theory of mind) og intentionalitet, og medmindre man blot tror, at alt dette er til stede fra starten, må man først definere og siden operationalisere begreberne, før de kan undersøges empirisk.

Den indledende skelnen mellem tre former for definition af selvet må nok siges at falde ud til fordel for mellemløsningen, hvor der tages udgangspunkt både i den rationalistiske definition af selvet som reflekterende m.m., dels i den Meadske definition, som lægger vægt på interaktionen. Med udgangspunkt i udviklingspsykologien og dens udvikling forekommer det, at det interaktive aspekt i de sidste 20-30 år er opprioriteret med stigende styrke. En sådan »eklektisk« definition af selvet bør kunne uddrage en fælles kerne af viden, som alle disse forskellige empiriske tilgange opererer med og klart afgrænse de diskussionsfelter, som er på tapetet p.t.

Bevidstheden og dets agency er nærmest helligt, og er der eller er der ikke – her er der tilsyneladende ingen ændring, udvikling eller differentiering. Som det er fremgået, er der også forskere, som mener, at de vigtigste byggesten til etableringen af et gyldigt selv, bevidsthed, intersubjektivitet, agency med intentionalitetsafkodning først ser dagens lys omkring 9-måneders-alderen. I disse tilfælde gives der imidlertid ikke nogen begrundelse for, at det sker her – det er ikke sådan, at dannelsen omkring 9-måneders-alderen sættes i relation til noget andet. Det forekommer at være en naturlig udvikling af de basale funktioner, mekanismer og processer. En alternativ mulighed er at se en rudimentær bevidsthed som værende knyttet til de enkelte sansemodaliteter og til et henholdsvis motorisk agency og sensorisk agency.

Det ligger f.eks. lige for (det er der en meget lang historisk tradition for) at skelne mellem tre typer af bevidsthed. En umiddelbar sensorisk bevidsthed, en repræsentativ bevidsthed omkring forestillinger, erindringer osv. og en reflektiv bevidsthed, hvor det er mest uproblematisk at insistere på, at den sensoriske er til stede fra starten og mest problematisk at insistere på, at den reflektive er det. Der er ligeledes en meget lang historisk tradition for at definere et såkaldt *sensorium commune* – en fælles sans forstået som det fælles skæringspunkt mellem de enkelte sansemodaliteter, som bevidstheden er knyttet til. Med et nyt ord er der tale om etableringen af et agency, det fænomenologiske origo eller opmærksomhedens udgangspunkt. Her skiller vandene, idet der kan skelnes mellem en retning, der hævder, at *sensorium commune* findes fra begyndelsen, og en anden, der siger, at de enkelte sansemodaliteter er konstitueret med hver deres kvalitet og omkring hver deres bevidsthed/opmærksomhed.

Vælges den sidste version, skal der ske en samling af sansemodaliteterne til et *sensorium commune* eller agency. Evt. i en kobling til kropsfænomenologien kunne man skelne mellem et motorisk centrum og et sensorisk, hvor den motoriske samling af en fungerende motorisk centrum er betingelsen

for det sensoriske og tidsmæssigt ligger inden (jf. Køppe 2008a, Køppe og Zeuthen 2006). Det motoriske centrum markere også en for barnet præcis skelnen mellem den passive manipulation og den aktive udadrettede selvbevægelse. Det motoriske og det sensoriske centrum er således betingelsen for etableringen af det, man ovenfor har kaldt den sekundære intersubjektivitet og bl.a. en betingelse for, at barnet kan udvikle en sproglighed og indlede ruten mod sprogbeherskelse.

REFERENCER

- ALTHUSSER, L. (1972): *Om ideologiske statsapparater*. Aarhus 1972.
- ANDKJÆR OLSEN, O. & KØPPE, S. (1996): *Psykoanalysen efter Freud*. København: Gyldendal.
- ANISFELD, M. (1991): Neonatal imitation. *Developmental Review* 11:6-97.
- ANISFELD, M. (1996): Only tongue protrusion modeling is matched by neonates. *Developmental Review* 16:149-161.
- ANISFELD, M., TURKEWITZ, G. & ROSE, S.A. (2001): No compelling evidence that newborns imitate oral gestures. *Infancy* 2, 1:111-122.
- BEEBE, B. & LACHMANN, F. (1988): The contribution of mother-infant mutual influence to the origins of self- and object representations. *Psychoanalytic psychology*. 5 (4): 305-337.
- BEEBE, B., JAFFE, J., LACHMANN, F., FELDSTEIN, S., CROWN, C. & JASNOW, M. (2000): System models in development and psychoanalysis; the case of vocal rhythm coordination and attachment. *Infant mental health journal* 21 (1-2): 99-122.
- BEEBE, B., KNOBLAUCH, S., RUSTIN, J. & SORTER, D. (2005): *Forms of intersubjectivity in infant research and adult treatment*. New York: Other Press.
- BERTELSEN, P., HERMANSEN, M. & TØNNESVANG, J. (red.) (2002): *Vinkler på selvet*. Aarhus: Klim.
- FONAGY, F., GERGELY, G., JURIST, E. & TARGET, M. (2002): *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. New York: Other Press.
- BRØSTED SØRENSEN, J. (2004): Motorik og kropsoplevelse. IN *Kroppen i psyken* ss. 85-112. København: Hans Reitzels forlag.
- GERGELY, G. (2004): The development of understanding self and agency. IN U. Goswami (ed): *Blackwell Handbook of Childhood cognitive development*, ss. 26-46. London: Blackwell.
- GERGELY, G. & WATSON, J.S. (1999): Early socio-emotional development: Contingency perception and the social-biofeedback model. In P. Rochat (Ed.) *Early social cognition: Understanding others in the first months of life*, pp.101-136. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- GREGERSEN, F. & KØPPE, S. (1985): *Videnskab og lidenskab*. København: Tiderne Skifter.
- HELLES, R. & KØPPE, S. (2003): Kvalitative metoder. IN Collin og Køppe (red.): *Humanistisk Videnskabsteori*, ss. 277-303. København: Danmarks Radios Forlag.
- JAFFE, J., BEEBE, B. & FELDSTEIN, S. (2001): *Rhythms of dialogue in infancy*. *Monographs of the society for research in child development* 66:2.
- JOHNSON, M. (2007): *The meaning of the body*. Chicago: University of Chicago Press.
- KOHUT, H. (1977): *The restoration of the self*. New York: International University Press.

- KØPPE, S. (2007a): Selvet. IN Karpatschof, B. og Katzenelson, B. (red.): *Klassisk og moderne psykologisk teori* ss. 404-428. København: Hans Reitzels Forlag.
- KØPPE, S. (2007b): Anmeldelse. *Scandinavian Psychoanalytic Review*. 2007 ; vol. 30, nr. 2, Odense: s. 125-127.
- KØPPE, S. (2008a): The emergence of the psyche : The constitution of the psyche in the first year of life. *Nordic Psychology*. 60 (2):141-158.
- KØPPE, S. (2008b): En moderat eklekticisme. *Psyke & Logos* 29 (1):15-35.
- KØPPE, S., HARDER, S. & VÆVER, M. (2005): Begrebet vitalitetsaffekt. *Nordisk Psykologi*, 57(3):209-229. Køppe, S. og Zeuthen, K. (2006): Hud-psyken. *Matrix*, 23 (3): 237-259.
- LAKATOS, I. (1969): The methodology of Scientific Research Programmes. IN Lakatos og Musgrave (red.) *Criticism and the growth of knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press. Liedmann 1977.
- MAHLER, M., PINE, F. & BERGMAN, A. (1975): *The psychological birth of the human infant*. London: Hutchinson.
- MANDLER, J.M. (2004): *The foundations of mind*. Oxford: Oxford university press.
- MEAD. G.H. (1934): *Mind, self and society*. Chicago.
- MELTZOFF, A.N. (1990): Towards a Developmental Cognitive Science: The Implications of Cross-Modal Matching and Imitation for the Development of Representation and Memory in Infancy. IN A. Diamond (ed): *The development and neural bases of higher cognitive functions*. Annals of the New York Academy of Sciences, vol. 608: 1-37 New York.
- MELTZOFF, A.N. & BORTON, R.W. (1979): Intermodal matching by human neonates. *Natur* 282, 22 november: 403-4.
- MELTZOFF, A.N. (2004): Imitation as a mechanism of social cognition: Origins of empathy, theory of mind and the representation of action. IN U. Goswami (ed): *Blackwell Handbook of Childhood cognitive development*, ss. 6-25. London: Blackwell.
- PRÆTORIUS, N. The phenomenological underpinning of the notion of a minimal core self: A psychological perspective. *Consciousness and cognition*. Available online 14 April 2008.
- ROCHAT, P. (2001): *The infants world*. New York: Harvard University Press.
- STERN, D., BEEBE, B., JAFFE, J. & BENNETT, S. (1977): The infants stimulus world during social interaction: A study of caregiver behaviours with particular reference to repetition and timing. IN H. R. Schaffer: *Studies in Mother-Infant Interaction* ss. 177-202. New York: Academic press.
- TOMASELLO, M. (1999): *The cultural origins of human cognition*. Cambridge: Harvard University press.
- TREVARTHEN, C. (1993): The function of emotions in early infant communication and development. IN J. Nadel, L. Camaioni, (ed): *New Perspectives in Early Communicative Development*. London: Routledge.
- TREVARTHEN, C. (1998): The concept and foundation of infant intersubjectivity. IN S. Bråten (ed): *Intersubjective communication and emotion in early ontogeny* s. 15-46. Cambridge: Cambridge University press.
- TREVARTHEN, C. & AITKEN, K. (2001): Infant intersubjectivity: Research, theory and clinical applications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42(1): 3-48.
- ZAHAVI, D. (2005): *Subjectivity and selfhood*. Cambridge: MIT Press.